

MIECZYŚLAW SAWCZUK, PIOTR SAWCZUK, MARCIN KONARSKI,
GRZEGORZ BORKOWSKI, ERYK PIETRUSIŃSKI

O etosie Profesora Mariana Lecha Klementowskiego

On Professor Marian Lech Klementowski's ethos

Profesor Marian Lech Klementowski stanowi symbol Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, jest stawiany przez kolegów, którzy Go podziwiali, młodym adeptom sztuki prawniczej za wzór godny do naśladowania. Wzbudzał On podziw i szacunek. Tę prawdę utrwala od lat najstarszy rangą spośród autorów tej wypowiedzi i upowszechnia z głębokim przekonaniem.

Na szczególną uwagę zasługuje również uznanie, jakim cieszył się Profesor nie tylko wśród pracowników naukowych, ale i wśród studentów uczestniczących w Jego zajęciach. Sentencja: *Historia magistre vitae*, była dla studentów drogowskazem w nauce, kierowanym do nich przez Profesora Mariana Lecha Klementowskiego – uczonego, dydaktyka promieniującego swoją osobowością. Był On przewodnikiem dla swoich słuchaczy w ich samodzielnym myśleniu, zgłębianiu wiedzy i zdobywaniu umiejętności posługiwania się nią.

Wzruszeni jesteśmy wypowiedziami studentów o Profesorze Marianie Lechu Klementowskim. Wyłania się z nich obraz człowieka prawego, szlachetnego, dla którego wielkie znaczenie miały takie wartości, jak sprawiedliwość i przyjaźń, zaliczane przez Arystotelesa do najważniejszych cnót moralnych.¹ Należy podkreślić, że ci z nas, którzy mieli zaszczyt brać udział w zajęciach prowadzonych przez Profesora, pamiętają Jego pasję i zaangażowanie w prowadzeniu zajęć, także ten szczególnie błysk w oku, który pojawiał się, gdy Profesor opowiadał czy to o statusie Irlandczyków w Anglii, czy to o karach przewidzianych w średnio-wiecznym prawie germańskim – błysk charakteryzujący tych uczonych, którzy całkowicie poświęcili się swojej pracy naukowej.

¹ Zob. L. Dubel, *Historia doktryn politycznych i prawnych do końca XIX wieku*, Warszawa 2002, s. 65.

Pracował sam, w ciszy, z benedyktyńską cierpliwością. Kanwę jego pracy naukowej stanowiło powiązanie problematyki średniowiecznej, którą się zajmował, ze współczesnymi, żywymi problemami. Jego praca ewidentnie wiązała się z prawem konstytucyjnym. A zatem problematyka, którą się On zajmował, jest i dzisiaj aktualna, co widać w pracach wielkiego konstytucjonalisty prof. Andrzeja Burdy. Profesor Marian Lech Klementowski wiązał także swoją pracę z innymi, którzy na Wydziale wydali i nadal wydają swoje podręczniki, a są obecni w nauce. Przykładem niech będzie prof. Wiesław Skrzydło.

Walka Profesora z ciężką chorobą świadczyła o niezwyklej sile charakteru, wytrwałości i niezłomności, wzruszała wszystkich, którzy byli świadkami Jego codziennych zmagania. W ten sposób tworzył się Jego etos.

Mimo tych trudności wyniki badań naukowych Profesora Mariana Lecha Klementowskiego są imponujące. Znane są nie tylko w polskiej literaturze prawniczej, ale również w niemieckiej, szczególnie zaś te, które dotyczą ewolucji gwarancji ochrony wolności osobistej. Można je znaleźć w takich pracach, jak: *Studia nad kształtowaniem się gwarancji ochrony wolności osobistej w państwie niemieckim (X–XIV wiek)*, Lublin 1994; *U źródeł gwarancji ochrony osobistej w średniowiecznych prawach europejskich*, [w:] *Państwo–Ustrój–Konstytucja–Studia*, komitet red. pod przew. Z. Mańkowskiego, Lublin 1991; *Próby zmian postępowania sądowego w prawie niemieckich pokojów ziemskich do połowy XIII wieku*, „Annales UMCS” 1984, sec. G, vol. XXXI; *Trudności w praktycznym stosowaniu kar publicznych według prawa niemieckiego pokojów ziemskich do połowy XIII wieku*, [w:] *Wybrane problemy teorii i praktyki państwa i prawa*, pod red. H. Groszyka i L. Dubela, Lublin 1986, s. 73–86; *Ewolucja zasad odpowiedzialności w prawie niemieckim do połowy XIII wieku*, „Annales UMCS” 1989, sec. G, vol. XXXVI; *Angielskie tradycje ochrony wolności osobistej*, [w:] *Państwo – Prawo – Myśl Prawnicza*, Lublin 2003; *Kształtowanie się gwarancji ochrony wolności osobistej w średniowiecznej i wczesnonowożytnej Europie*, „Teki Komisji Prawniczej PAN o/Lublin”, Lublin 2008, v. I, s. 70–111.

Przypomnijmy, że zagadnienia dotyczące kształtowania się gwarancji ochrony wolności osobistej na przestrzeni wieków zawsze należą do najważniejszych problemów, bowiem dotyczą statusu prawnego jednostki w relacji obywatel–państwo. W badaniach nad gwarancjami wolności osobistej jednostki podstawowe znaczenie przypisuje się pojęciu prawa podmiotowego. Jak pisze Józef Filipek:

Wielka Rewolucja Francuska zniosła monarchię absolutną i doprowadziła do uznania praw podmiotowych jednostki [...] Prawa te miały odtań uchościć za prawa nienaruszalne i niezbywalne, wynikające wprost z porządku prawnego i odgrywające w nim rolę założenia podstawowego.²

² J. Filipek, *Rola prawa w działalności administracyjnej państwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” (Kraków) 1974, z. 65, s. 17.

Pamiętajmy, że przecież przed rewolucją francuską, a w większości państw europejskich dopiero po tzw. Wiośnie Ludów, poddany mógł jedynie odwołać się od postanowień administracji królewskiej do organu, który zazwyczaj miał postać rady królewskiej, lecz nie mógł żądać rozpatrzenia swojego odwołania, bowiem w ocenie administracji miało ono jedynie charakter prośby lub doniesienia, a ich rozpatrzenie było jedynie aktem łaski królewskiej.³ W czasach porewolucyjnych administracja, szczególnie we Francji, miała reprezentować nowy porządek społeczno-ustrojowy, wobec czego jej działania poddane zostały – w myśl postulatów rewolucji – kontroli przez odrębne sądy administracyjne.⁴ Z pewnością zdobyczą państwa prawnego⁵ i jednym z jego podstawowych elementów jest system sądowej kontroli administracji, przyjętej jako model kontroli bądź to przez sądy

³ Zob. *ibidem*, s. 17.

⁴ Dla J. S. Langroda instytucja sądownictwa administracyjnego była integralną i nieodłączną częścią wymiaru sprawiedliwości, wykluczając jednocześnie możliwość uznawania za sądy administracyjne organów administracji czystej, nawet jeśli byłyby one wyposażone w moc rozstrzygania wyrokami sporów administracyjnych, zob. idem, *Zarys sądownictwa administracyjnego ze szczególnym uwzględnieniem sądownictwa administracyjnego w Polsce*, Warszawa 1925, s. 192.

⁵ Zob. R. von Mohl, *Encyklopedia umiejętności politycznych*, Warszawa 1993. Państwo prawne przeciwstawił Robert von Mohl wszystkim innym kategoriom państw, a więc państwu despotycznemu, patriarchalnemu i patrymonialnemu, teokratycznemu oraz państwu antycznemu. W jego ocenie władza państwowa zaś nie jest powołana tylko do stanowienia i wykonywania ustaw, ale jest upoważniona także do podejmowania działań administracyjnych, wspomagających obywateli w ich słusznym dążeniach, zob. A. Dziadzio, *Koncepcja państwa prawa w XIX wieku – idea i rzeczywistość*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2005, z. 1, s. 181. Tenże autor podkreśla znaczenie koncepcji państwa prawa już w konstytucjonalizmie Wiosny Ludów, gdzie idea ta opierała się na zasadach: 1) prymatu konstytucji i ustaw, 2) związania aparatu państwowego ustawami uchwalanymi przez parlament, 3) abstrakcyjnej sędowokonstytucyjnej ochrony legalności ustaw, 4) suwerenności narodu, 5) podziału władz, 6) niezależności sądownictwa, 7) niezawisłości sędziów, 8) katalogu praw i wolności obywatelskich, 9) sędowokonstytucyjnej ochronie praw zasadniczych obywateli, 10) odpowiedzialności cywilnoprawnej państwa za bezprawne działania jego funkcjonariuszy, 11) laickiego charakteru państwa, 12) samorządowej struktury państwa, *ibid.*, s. 186. W zaprezentowanej koncepcji brakowało jednak elementu instytucji sądownictwa administracyjnego, którego wprowadzenie było zasługą O. Bahra i R. Gneista, przy czym ten pierwszy w swojej koncepcji „wyszedł z założenia, że istota państwa prawa urzeczywistnia się w stosowaniu prawa publicznego przez organy władzy państwowej” *ibidem*, s. 186; por. A. Kość, *Historyczne modele relacji prawa, państwa i religii w niemieckiej filozofii prawa*, Lublin 1995, s. 190–192. Na gruncie filozofii prawa przyjmuje się, że wyłącznie w państwie prawa może dojść do wartościowej relacji państwa i prawa. Jak pisze A. Kość, „istotą tej relacji jest samouzależnienie się państwa od prawa, albo samozwiązanie się państwa przez prawo, czyli dobrowolne ograniczenie władzy państwowej za pomocą prawa”. Według tego autora, element istotny, kształtując zasadę państwa prawa, tkwi „w kontroli i ograniczaniu władzy państwowej, i to w ten sposób, że nie władza wykonawcza decyduje o tym, jak daleko dopuszczalna jest ingerencja państwa, lecz regulacja prawna, ponieważ tylko prawo może określić zasięg działania organów państwowych. Ingerencja państwa w sferę prawną jednostek potrzebuje ustawowego pełnomocnictwa”, A. Kość, *Podstawy filozofii prawa*, Lublin 1998.

powszechne bądź przez specjalnie do tego wyodrębnione w strukturze wymiaru sprawiedliwości sądy lub trybunały administracyjne.⁶

Pojęcie prawa lub praw podmiotowych doczekało się w naszej literaturze nielicznych opracowań, z których z pewnością do najbardziej kompletnych zalicza się monografię Kazimierza Opalka *Prawo podmiotowe* z 1957 r.⁷ Autor ten podnosi, że „genezę praw podmiotowych, ujmowanych jako niezbywalne przyrodzone należytości, widziano w niezmiennych właściwościach natury ludzkiej, w wynikających z nich przyrodzonych potrzebach. [...] Prawa te poprzedzały organizację państwową, która przychodziła im na ratunek w okresie, gdy były łamane na skutek błędów i przesądów, na skutek ciemnoty uniemożliwiającej poznanie tych praw”.⁸

Andrzej Wróbel stoi na stanowisku, że „treść praw podmiotowych publicznych jest zasadniczo determinowana przepisami ustaw, one zaś chronią jednostkę przed niezgodnymi z ustawami zachowaniami administracji publicznej”.⁹ Autor ten poddaje analizie niektóre koncepcje prawa podmiotowego publicznego jako pozaproceduralną możliwość domagania się lub żądania od państwa określonego zachowania się, czyli działania lub zaniechania; jako prawo do dysponowania swoimi uprawnieniami; jako możliwość żądania od państwa wszczęcia procedur administracyjnych.¹⁰ Koncepcja prawa podmiotowego publicznego rozumiana jest w niniejszym tekście jako możliwość domagania się (żądania) od państwa określonego zachowania się, co jeszcze w czasach przed rewolucją francuską było w odniesieniu do sporów poddanego z administracją, np. królewską, utrudnione. Przypomnijmy, że dzięki koncepcji praw podmiotowych, przyjętych w doktrynie prawa w wieku XVIII, poddany, który stał się obywatelem, uzyskał prawną ochronę i możliwość dochodzenia swoich roszczeń wobec państwa jako strona w sądzie.¹¹ Przyjmuje się, że ten moment dziejowy stworzył podstawy pod współczesne koncepcje sądowej kontroli administracji w postępowaniu procesowym

⁶ Zob. m.in.: L. Garlicki (red.), *Sądownictwo administracyjne w Europie Zachodniej*, Warszawa 1990; Z. Kmiecik (red.), *Postępowanie administracyjne w Europie*, Warszawa 2010; *Polskie sądownictwo administracyjne*, red. Z. Kmiecik, Warszawa 2006; P. Osowy, *Kontrola administracji publicznej w sądowym postępowaniu cywilnym (zarys problematyki)*, [w:] *Institucje procesu administracyjnego i sądowno-administracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Ludwikowi Żukowskiemu*, red. J. Posłuszny, Z. Czarnik, R. Suwała, Przemysł–Rzeszów 2009, s. 265–287;

⁷ Wykaz literatury związanej z zagadnieniami prawa podmiotowego podaje A. Wróbel, [w:] *System prawa administracyjnego*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, t. 1: *Institucje prawa administracyjnego*, Warszawa 2010, s. 306–307.

⁸ K. Opalek, *Prawo podmiotowe*, Warszawa 1957, s. 72. Autor ten przytacza pogląd, że w prawie greckim nie ma pojęcia praw podmiotowych, zaś u Rzymian stanowiły one jedynie zbiór przepisów postępowania, zob. *ibidem*, s. 81.

⁹ A. Wróbel, *op. cit.*, s. 309.

¹⁰ Zob. *ibidem*, s. 335–339.

¹¹ Zob. M. Szczaniecki, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1994, s. 338–339.

przed niezawisłym sądem. Jak pisał Michał Szczaniecki o rozwiązaniach prawnych francuskiej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku, „jednostka była dotąd jedynie przedmiotem prawa publicznego, jej rola w stosunku do państwa polegała na jednostronnym obowiązku podporządkowania się zarządzeniom władz”¹².

Z badań naukowych Profesora Mariana Lecha Klementowskiego wynika, że analiza źródeł, poczynszy od wczesnośredniowiecznych germańskich praw szczepowych, praw anglosaskich, dokumentów lokacyjnych, przywilejów miejskich i ziemskich, pozwala zmienić utrzymujące się jeszcze niekiedy przekonanie, że rozwój gwarancji ochrony wolności osobistej należy łączyć dopiero z francuską Deklaracją Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku i nowelami do amerykańskiej konstytucji.¹³

Zagadnienia związane w gwarancjami praworządności¹⁴, a w konsekwencji gwarancjami ochrony osobistej jednostki również w dziedzinie prawa sądowego cywilnego¹⁵, niejednokrotnie przez nas zgłaszane, nieraz odwoływały się do wyników badań, które On prowadził, zaś wpływ prac Profesora Mariana Lecha Klementowskiego na naukę światową, przede wszystkim austriacką, należy uznać za niezwykle istotny.

Dorobek pracy naukowej Profesora jest kontynuacją pracy twórczej i dokonań Jego wybitnych nauczycieli. I stąd wywieść można Jego etos – uczonego z prawdziwego zdarzenia.

¹² *Ibidem*, s. 338.

¹³ Zob. M. L. Klementowski, *Kształtowanie się gwarancji ochrony...*, s. 70; por. m.in.: J. Racfaż, *Historia ustroju dawnej Polski*, Warszawa 1935; W. Maisel, *Ortyłe sądów wyższych miast Wielkopolskich z XV i XVI w.*, Wrocław 1959; idem, *Kodyfikacje statutów miejskich w dawnej Polsce*, Warszawa 1977; Z. Kaczmarczyk, *Początki miast polskich. Zagadnienia prawne*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1961, z. 2, s. 9 i n.; A. Wędzki, *Początki reformy miejskiej w środkowej Europie do połowy XIII wieku*, Warszawa–Poznań 1974; J. Baszkiewicz, A. Wójtowicz, *Z zagadnień ideologii ustawodawczej wieków średnich*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1974, z. 1, s. 21 i n.; T. Maciejewski, *Zbiory wilkierzy w miastach państwa zakonnego do 1454 r. i Prus Królewskich lokowanych na prawie chełmińskim*, Gdańsk 1989.

¹⁴ Zob. Z. Ziemiński, *Praworządność*, [w:] A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992, s. 278 i n.

¹⁵ Zob. m.in.: M. Sawczuk, *Teoria prawdy w prawie cywilnym (procesowym i materialnym)*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, Warszawa, 1985, s. 259–269; idem, *Naruszenie praw człowieka (na podstawie naruszenia prawa do wysłuchania)*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w procesie transformacji ustrojowej. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Sieniawa, 22–23 IV 1996 r.*, pod red. H. Zięby-Załućkiej, Rzeszów 1997, s. 39–54; idem, *Naruszenie prawa do wysłuchania podstawą skargi konstytucyjnej: ubi remedium ibi ius*, „Annales UMCS” 1997, sec. G, vol. 44, s. 97–112.

Badając wielki dorobek Profesora Mariana Lecha Klementowskiego, możemy za Proustem powiedzieć, że nie tracimy czasu w poszukiwaniu Jego etosu. A zatem nie pozostaje nic innego jak tylko naśladowanie Jego osiągnięć – człowieka skromnego, życzliwego, sprawiedliwego, pojmującego głęboko przyzwoitość w nauce i życiu.¹⁶

SUMMARY

Professor Marian Lech Klementowski, an acclaimed law historian from Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, has extensive expertise in the field of mediaeval law, in particular the mediaeval Germanic law. His scientific research focuses on the evolution of concepts behind the guarantee of personal freedom in the Germanic cultural environment, the guarantees of law and order, and the guaranteed personal freedom, also with regard to case law. Central importance in Professor's studies is attached to the notion of subjective law which has undergone significant changes over the centuries. The analyses of legal sources, carried out by Professor Klementowski, from the early-mediaeval Germanic tribal laws to the French Revolution, show that the development of the concept of guaranteed personal freedom should be chiefly associated with the French Declaration of the Rights of Man and of the Citizen of 1789, and amendments to the U.S. Constitution. Both his academic achievements and personality – kindness, modesty and the sense of decorum in professional and private life – should serve as role models to every young lawyer.

¹⁶ Por. M. Sawczuk, *O przyzwoitość w nauce* „Kamena”, 1981, nr 10 oraz M. Sawczuk, M. Konarski, B. Nowaczyński, *W poszukiwaniu mocy wiążącej prawa*, Wyd. KUL, Lublin 2013, s. 317–334.